

UNIVERZITET U BEOGRADU – FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU
UNIVERSITY OF BELGRADE – FACULTY OF SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

10. MEĐUNARODNI NAUČNI SKUP

Specijalna edukacija
i rehabilitacija DANAS

Zbornik radova

10th INTERNATIONAL
SCIENTIFIC CONFERENCE

Special Education
and Rehabilitation TODAY

Proceedings

Beograd, 25–26. oktobar 2019. godine
Belgrade, October, 25–26th, 2019

UNIVERZITET U BEOGRADU – FAKULTET ZA
SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU
UNIVERSITY OF BELGRADE – FACULTY OF
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

10. MEĐUNARODNI NAUČNI SKUP
SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS
Beograd, 25–26. oktobar 2019. godine

ZBORNİK RADOVA

10th INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY
Belgrade, October, 25–26th, 2019

PROCEEDINGS

Beograd, 2019.
Belgrade, 2019

10. MEĐUNARODNI NAUČNI SKUP
SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS
BEOGRAD, 25–26. OKTOBAR 2019. GODINE
ZBORNİK RADOVA

10th INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY
BELGRADE, OCTOBER, 25–26th, 2019
PROCEEDINGS

IZDAVAČ / PUBLISHER

Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation

ZA IZDAVAČA / FOR PUBLISHER

Prof. dr Snežana Nikolić, dekan

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK / EDITOR-IN-CHIEF

Prof. dr Mile Vuković

UREDNICI / EDITORS

Prof. dr Vesna Žunić Pavlović

Prof. dr Aleksandra Grbović

Prof. dr Vesna Radovanović

RECENZENTI / REVIEWERS

Prof. dr Ranko Kovačević, prof. dr Vesna Bratovčić

Univerzitet u Tuzli – Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Tuzla, BiH

Prof. dr Viviana Langher

Università Sapienza di Roma – Facoltà di Medicina e Psicologia, Roma, Italia

Prof. dr Branislava Popović Čitić, doc. dr Slobodan Banković, doc. dr Ljubica Isaković

*Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju,
Beograd, Srbija*

LEKTURA I KOREKTURA / PROOFREADING AND CORRECTION

Maja Ivančević Otanjac, predavač

DIZAJN I PRIPREMA / DESIGN AND PROCESSING

Mr Boris Petrović

Biljana Krasić

Zbornik radova biće publikovan u elektronskom obliku CD

Proceedings will be published in electronic format CD

Tiraž / Circulation: 200

ISBN 978-86-6203-129-7

Objavlјivanje Zbornika radova podržalo je Ministarstvo prosvete, nauke i
tehnološkog razvoja Republike Srbije.

SAMOREGULACIJA I ZADOVOLJSTVO AKADEMskom PODRŠKOM KOD STUDENATA SA INVALIDITETOM*

Vesna Vučinić^{***a}, Dragana Stanimirović^a, Marija Anđelković^a, Milica Filajdić^b

^aUniverzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju, Beograd, Srbija

^bMuzička škola „Kosta Manojlović“, Beograd, Srbija

Samoregulacija predstavlja sposobnost upravljanja ponašanjem u procesu ostvarivanja ciljeva u okolnostima koje se vremenom menjaju. Imajući u vidu da prilagođavanje na uslove realizacije cilja zavisi od prethodnog iskustva, samoregulacija je cikličan proces koji bitno određuje karakteristike emocionalnog razvoja. Cilj istraživanja je utvrđivanje odnosa između veština samoregulacije i zadovoljstva akademskom podrškom kod studenata sa invaliditetom. Uzorkom su obuhvaćena 84 studenta sa invaliditetom (oštećenjem vida, oštećenjem sluha, motoričkim poremećajem, hroničnim oboljenjem i specifičnim teškoćama učenja). U istraživanju je korišćen Upitnik zadovoljstva studenata sa invaliditetom akademskom podrškom i Upitnik za procenu samoregulacije. U obradi dobijenih podataka korišćena je deskriptivna statistika i analiza varijanse. Praćenjem postignuća na subskalama Upitnika za procenu samoregulacije zaključeno je da studentima sa invaliditetom najveći problem predstavlja planiranje (AS = 27,98; Min = 19; Max = 37), a najmanje teškoća se javlja kod procene sprovođenja plana (AS = 32,69; Min = 19; Max = 42). Studenti koji pozitivnije procenjuju veštine samoregulacije zadovoljniji su akademskom podrškom na univerzitetu ($p = 0,008$). Posmatrano po domenima, studenti koji se suočavaju sa manje teškoća u veštinama traženja opcija ($p = 0,005$), aktivnostima planiranja ($p = 0,035$) i implementacije plana ($p = 0,023$) pozitivnije procenjuju kvalitet akademske podrške dobijene na univerzitetu. Sistematizacija podataka o odnosu između veština samoregulacije i zadovoljstva akademskom podrškom može da doprinese unapređenju položaja studenata sa invaliditetom na univerzitetu. Kako im najveći problem predstavlja planiranje, a najmanji sprovođenje plana, moglo bi se zaključiti da im manjak planova i olakšava njihovu realizaciju.

Ključne reči: samoregulacija, zadovoljstvo akademskom podrškom, studenti sa invaliditetom

* Rad je nastao kao rezultat istraživanja na projektu „Kreiranje protokola za procenu edukativnih potencijala dece sa smetnjama u razvoju kao kriterijuma za izradu individualnih obrazovnih programa“ (br. 179025), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

** vesnavucinic@live.com

Uvod

Samoregulacija predstavlja sposobnost upravljanja ponašanjem u procesu ostvarivanja cilja, pri čemu ne postoji uticaj drugih osoba ili spoljašnja motivacija (Eniola, 2007). Samoregulacija ima značajnu ulogu u procesu učenja, i neki autori je razmatraju kao čin aktivnog učešća u tom procesu, koji podrazumeva kontrolu kognitivnih, afektivnih i biheviornalnih činilaca, usmerenog ka postizanju ciljeva (Boekaerts, 1997; Pintrich 2000; Zeidner, Boekaerts, & Pintrich, 2000; Zimmerman, 2000).

Studentima sa invaliditetom je studiranje podjednako važno kao i ostalim kolegama (Kundu, Dutta, Schiro-Geist, & Crandall, 2003), jer je viskoškolska diploma put do lakšeg zapošljavanja (Fichten et al., 2012). Iako su problemi tranzicije iz srednje škole slični za sve studente, bez obzira na invaliditet (Shepler & Woosley, 2012) važno je da nastavnici i administrativno osoblje na fakultetima razumeju njihove potrebe, koje zahtevaju više vremena i energije (Paul, 2000) i da izvrše neophodna prostorno-didaktička prilagođavanja (Dizdarević i Bijedić, 2012). Osim invalidnosti, neizvesnosti kako će se snaći u budućoj profesionalnoj karijeri i gubljenja motivacije za studije, česti razlozi za napuštanje školovanja su neprilagođenost prostora na fakultetima i nedostatak asistivne tehnologije (White, Summers, Zhang, & Renault, 2014).

Iako su istraživanja o samoregulaciji kod studenta sa invaliditetom malobrojna, u jednoj studiji novijeg datuma je utvrđeno da je samoregulacija preduslov uspešnog učenja i obavljanja svakodnevnih aktivnosti kod učenika svih uzrasta (Nikčević-Milković, Jerković i Biljan, 2014).

Cilj istraživanja

Utvrđiti povezanost intenziteta samoregulacije i zadovoljstva akademskom podrškom studenata sa invaliditetom.

Metod rada

Formiranje uzorka

Uzorak su činila 84 studenta sa invaliditetom (oštećenjem vida, oštećenjem sluha, motoričkim poremećajem, hroničnim oboljenjem i specifičnim teškoćama učenja). Na Univerzitetu u Beogradu je studiralo (85,7%) studenata, ostali na Univerzitetu u Novom Sadu (10,7%) i na Univerzitetu u Nišu (3,6%). Na fakultetima koji pripadaju grupaciji društveno-humanističkih nauka bilo je 50% studenata. Većina (72,6%) je bila na prvom ili drugom nivou studija, a samo 4,8% je pohađalo doktorske akademske studije. Skoro polovina (47,6%) je stanovala kod roditelja, u studentskom domu 32,1%, 14,3% je bilo u iznajmljenom i 4,3% u sopstvenom stanu. Više od polovine ispitanika su činili studenti muškog pola (56%).

Instrumenti prikupljanja podataka

U istraživanju je korišćen *Upitnik zadovoljstva studenata sa invaliditetom akademskom podrškom* i *Upitnik za procenu samoregulacije (The Self-Regulation Questionnaire – SRQ; Brown, Miller, & Lawendowski, 1999)*.

Upitnik zadovoljstva studenata sa invaliditetom akademskom podrškom sadrži četiri dela. Prvi deo upitnika odnosi se na opšte podatke o ispitanicima (univerzitet, grupacija, naziv fakulteta, nivo studija, godina studija, starost studenta, godina prvog upisa, pol, tip smeštaja i vrsta teškoće). Drugi deo upitnika ispituje zadovoljstvo sistemom podrške studentima sa invaliditetom u visokom obrazovanju u Republici Srbiji. U trećem delu upitnika se ocenjuje šta bi, po mišljenju studenata sa invaliditetom, trebalo obezbediti u sistemu visokog obrazovanja kako bi školovanje bilo uspešnije. Četvrti deo upitnika sadrži tvrdnje kojima se ocenjuje postojeće stanje na fakultetu. Na tvrdnje kojima se procenjuje zadovoljstvo akademskom podrškom ispitanici su davali odgovore na petostepenoj skali Likertovog tipa.

Upitnik za procenu samoregulacije sadrži 61 tvrdnju kojima se ocenjuje sedam aspekata samoregulacije i to: sposobnost primanja relevantnih informacija, evaluacija informacija, spremnost na promene, sposobnost traženja opcija, planiranje (formulisanja plana), implementacija plana i procena (procenjivanja efekata sprovođenja plana). Stepem slaganja sa tvrdnjama je izražavan na petostepenoj skali Likertovog tipa od 1 = uopšte se ne slažem do 5 = u potpunosti se slažem.

Statistička obrada podataka

U obradi dobijenih podataka korišćena je deskriptivna statistika, univarijatna analiza varijanse (ANOVA) i Pirsonov koeficijent linearne korelacije.

Rezultati istraživanja i diskusija

Na osnovu podataka dobijenih primenom *Upitnika za procenu samoregulacije* uočeno je da studenti sa invaliditetom imaju najviše teškoća u *planiranju* (AS = 27,98; Min = 19; Max = 37), nešto manje u oblasti *primanja relevantnih informacija* (AS = 28,60; Min = 18; Max = 40), a najbolje procenjuju svoje sposobnosti u delu koji se odnosi na *sprovođenja plana* (AS = 32,69; Min = 19; Max = 42) (Tabela 1). Vrednosti minimalnog skora i standardnog odstupanja na subskali *Primanje relevantne informacije* svedoče o individualnim razlikama, kao i o tome da su studenti svesni da snižena čulna osetljivost i slabija pokretljivost utiču na obim i kvalitet dobijenih informacija. Najniže prosečno postignuće u samoproceni sposobnosti planiranja je možda povezano sa nedostatkom samopouzdanja i jačim spoljašnjim lokusom kontrole, što često karakteriše adolescente i mlade sa teškoćama u razvoju (Burton & Parks, 1994).

Tabela 1. Osnovni deskriptivni pokazatelji na Upitniku za procenu samoregulacije (N = 84)

Subskale	AS	SD	Min	Max
Primanje relevantne informacije	28,60	5,09	18	40
Evaluacija	29,85	4,11	21	40
Spremnost na promene	29,55	3,53	22	41
Traženje opcija	31,29	4,28	18	40
Planiranje	27,98	4,16	19	37
Implementacija plana	31,11	4,86	20	40
Procena	32,69	3,78	19	42

Analizom odnosa nezavisnih varijabli i skorova na *Upitniku za procenu samoregulacije* utvrđeno je da nekoliko faktora utiče na sposobnost samoregulacije kod studenata sa invaliditetom. Statističke značajne razlike u proceni *sposobnosti evaluacije informacija* su determinisane polom ($p = 0,011$), (mladići: AS = 30,85; SD = 3,38), (devojke: AS = 28,57; SD = 4,63) uz napomenu da su najbolji rezultat postigli studenti tehničko-tehnološke grupacije nauka (AS = 31,00; SD = 3,77), među kojima je bilo značajno više mladića.

Starost ispitanika (što se ne poklapa sa godinom studija) značajno utiče na spremnost za *traženja opcija*, ($p = 0,004$), (mlađi: AS = 29,43; SD = 4,85), (stariji: AS = 32,21; SD = 3,66) kao i na vlastitu procenu sposobnosti *sprovođenja i implementacije plana* ($p = 0,003$) (mlađi: AS = 30,96; SD = 4,16), (stariji: AS = 33,55; SD = 3,29). Dobijene razlike mogu da ukažu da su stariji studenti odgovorniji, imaju jasnije definisane ciljeve i da pokazuju veću inicijativu u svakodnevnom životu (Robinson & Lieberman, 2004), čemu u prilog ide i statistički značajna razlika aritmetičkih sredina u samoproceni *sposobnosti sprovođenja i implementacije plana* između ispitanika koji su u trenutku popunjavanja upitnika bili na različitim godinama studija ($p = 0,015$).

Studenti koji studiraju na nekom od fakulteta iz grupacije prirodno-matematičkih nauka imaju bolje prosečne skorove u domenu *evaluacije sprovedenog plana* ($p = 0,049$) u odnosu na studenata koji studiraju na fakultetima koji pripadaju drugim naučnim grupacijama. To može da bude povezano sa kognitivnim profilom studenata koji se opredeljuju za studije prirodnih nauka, koji je povezan sa sposobnošću samoregulacije u celini (Eniola, 2007).

Samostalnost upravljanja ponašanjem u procesu ostvarivanja cilja kod studenata koji stanuju u studentskom domu pozitivno se odražava na sve aspekte samoregulacije, pri čemu je najizraženija razlika između njih i ostalih grupa u domenu *evaluacije sprovedenog plana*. Statistički značajna razlika ($p = 0,033$) u korist studenata smeštenih u studentskom domu (AS = 34,00) u odnosu na one koji žive u porodičnom (AS = 32,58), iznajmljenom (AS = 31,58) ili sopstvenom u stanu, (AS = 29,20) ukazuje na njihovu samostalnost u svakodnevnom životu i donošenju značajnih odluka, postavljanju ciljeva i praćenju njihove realizacije (Brotherson et al., 2008; Robinson & Lieberman, 2004).

Praćenjem povezanosti između intenziteta samoregulacije i zadovoljstva akademskom podrškom studenata sa invaliditetom, utvrđeno je postojanje statistički značajne povezanosti između:

- ukupnog skora samoregulacije i zadovoljstva postojećim stanjem u visokoškolskim institucijama ($r = 0,288$; $p = 0,008$);
- sposobnosti primanja relevantne informacije i zadovoljstva akademskom podrškom i to sa ukupnim zadovoljstvom podrškom ($r = 0,236$; $p = 0,031$) i ocenom postojećeg stanja ($r = -0,298$; $p = 0,006$);
- ocene postojećeg stanja i: traženja opcija ($r = -0,304$; $p = 0,005$), sposobnosti planiranja ($r = -0,230$; $p = 0,035$), i implementacije plana ($r = -0,249$; $p = 0,023$).

Iako niske, dobijene korelacije ukazuju na postojanje povezanosti između skoro svih segmenata samoregulacije i zadovoljstva akademskom podrškom. Negativne korelacije između ocene postojećeg stanja na fakultetima i većine domena samoregulacije upozoravaju da postojeće teškoće u dostupnosti informacija, nedostatak prilagođene literature, način pružanje podrške studentima u značajnoj meri utiču na osećaj samoeфикаsnosti i upravljanje ponašanjem u procesu ostvarivanja ciljeva.

Zaključak

Svrha ovog istraživanja je bila da se utvrdi da li postoji veza između samoregulacije kod studenata sa invaliditetom i njihovog zadovoljstva akademskom podrškom. Analizom postignuća na subskalama Upitnika za procenu samoregulacije zaključeno je da studenti sa invaliditetom imaju teškoće u primanju relevantnih informacija i planiranju aktivnosti, pa se može zaključiti da im manjak planova olakšava njihovu realizaciju. Uspješnost u pojedinim segmentima samoregulacije u najvećoj meri zavisi od starosti ispitanika, stariji studenti su bolje procenili svoje sposobnosti. Sistematizacija podataka o odnosu između veština samoregulacije i zadovoljstva akademskom podrškom i analiza po pojedinim ajtemima, može da doprinese unapređenju položaja studenata sa invaliditetom na univerzitetu.

Literatura

- Boekaerts, M. (1997). Self-regulated learning: a new concept embraced by researchers, policy makers, educators, teachers, and students. *Learning and Instruction*, 7(2), 161-186.
- Brotherson, M. J., Cook, C. C., Erwin, E. J., & Weigel, C. J. (2008). Understanding self-determination and families of young children with disabilities in home environments. *Journal of Early Intervention*, 31(1), 22-43.
- Brown, J. M., Miller, W. R., & Lawendowski, L. A. (1999). *The self-regulation questionnaire-SRQ*. Retrieved from [https://casaa.unm.edu/inst/SelfRegulation%20Questionnaire%20\(SRQ\).pdf](https://casaa.unm.edu/inst/SelfRegulation%20Questionnaire%20(SRQ).pdf)

- Burton, S. L., & Parks, A. L. (1994). Self-esteem, locus of control, and career aspirations of college-age siblings of individuals with disabilities. *Social Work Research, 18*(3), 178-185.
- Dutta, A., Kundu, M. M., & Schiro-Geist, C. (2009). Coordination of postsecondary transition services for students with disabilities. *Journal of Rehabilitation, 75*(1), 10.
- Eniola, M. S. (2007). The influence of emotional intelligence and self-regulation strategies on remediation of aggressive behaviours in adolescent with visual impairment. *Studies on Ethno-Medicine, 1*(1), 71-77.
- Fichten, C. S., Jorgensen, S., Havel, A., Barile, M., Ferraro, V., Landry, M. E., ... Amsel, R. (2012). What happens after graduation? Outcomes, employment, and recommendations of recent junior/community college graduates with and without disabilities. *Disability and Rehabilitation, 34*(11), 917-924.
- Nikčević-Milković, A., Jerković, A. i Biljan, E. (2014). Povezanost komponenti samoregulacije učenja sa školskim uspjehom i zadovoljstvom školom kod učenika osnovnoškolske dobi. *Napredak, 154*(4), 375-398.
- Paul, S. (2000). Students with disabilities in higher education: a review of the literature. *College Student Journal, 34*(2), 200-210.
- Robinson, B., & Lieberman, L. (2004). Effects of visual impairment, gender, and age on self-determination. *Journal of Visual Impairment & Blindness, 98*(6), 351-366.
- Shepler, D. K., & Woosley, S. A. (2012). Understanding the early integration experiences of college students with disabilities. *Journal of Postsecondary Education and Disability, 25*(1), 37-50.
- Zeidner, M., Boekaerts, M., & Pintrich, P. R. (2000). Self-regulation: directions and challenges for future research. In M. Boekaerts, P. R. Pintrich & M. Zeidner (Eds.), *Handbook of self-regulation* (pp. 749-768). San Diego, CA: Academic Press.
- White, G. W., Summers, J. A., Zhang, E., & Renault, V. (2014). Evaluating the effects of a self-advocacy training program for undergraduates with disabilities. *Journal of Postsecondary Education and Disability, 27*(3), 229-244.

SELF-REGULATION AND SATISFACTION WITH ACADEMIC SUPPORT IN STUDENTS WITH DISABILITY*

Vesna Vučinić^a, Dragana Stanimirović^a, Marija Anđelković^a, Milica Filajdić^b

^aUniversity of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation,
Belgrade, Serbia

^bMusic school “Kosta Manojlović”, Belgrade, Serbia

Self-regulation is the ability to manage behavior in the process of achieving goals in circumstances that change over time. The adaptation to the conditions of realizing a goal depends on previous experience; hence self-regulation is a cyclical process which significantly determines the characteristics of emotional development. The aim of this research was to determine the relationship between self-regulation skills and satisfaction with academic support in students with disability. The sample included 84 students with disability (visual impairment, hearing impairment, motor disorder, chronic illness and specific learning disability). The Questionnaire on students with disability satisfaction with academic support and the Questionnaire for assessing self-regulation were used in this research. Descriptive statistics and Variance analysis were used in the analysis of the obtained data. By monitoring the achievements on the questionnaire for assessing self-regulation subscales, it was determined that planning represented the biggest problem for students with disability ($M = 27.98$; $Min = 19$; $Max = 37$), while they had the least problems with the assessment of plan implementation ($M = 32.69$; $Min = 19$; $Max = 42$). Students who assessed self-regulation skills more positively were more satisfied with academic support at the University in Serbia ($p = 0.008$). With regard to specific domains, students who faced fewer difficulties in looking for options ($p = 0.005$), planning ($p = 0.035$), and plan implementation ($p = 0.023$) assessed the quality of academic support at the University more positively. Systematization of data on the relation between self-regulation skills and satisfaction with academic support can contribute to the improvement of the position of students with disabilities at university. With planning being their biggest, and plan implementation their least problem, it can be concluded that the lack of plans makes their implementation easier.

Key words: self-regulation, satisfaction with academic support, students with disability

* This paper is a result of the project “Creating a Protocol for Assessing Educational Potentials of Children with Disabilities, as a Criterion for the Development of Individual Educational Programs” (No. 179025), financed by the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia.